

KAMU HARCAMALARI İLE İLGİLİ BAZI İKTİSADİ MESELELER*

Prof. C. Lowell HARRISS

Columbia Üniversitesi

Devlet harcamaları tartışmalarında sık sık, harcamaların ya çok fazla veya az, ya gereksiz yerlere ya da verimsiz bir şekilde yapıldıkları gibilerinden tatminsizlik ifade eden fikirler öne sürülür. Amerika Birleşik Devletlerinde harcamaların — fert başına reel olarak — arttırılması için mevcut bulunan ısrarlı ve devamlı tazyikin muhakkakki bir incelemeye ihtiyacı vardır.

İlk olarak şunu ifade edeyim ki, elde edilen başarılarından çoğu, mantıklı bir insana için şartıcı olarak vasıflandırılacak kadar etkileyici olacaktır. Yapılan hataların bolluğu bütün geçmişe hâkimdir, bunların birçoğunun da farkına varamamışızdır : Belki de ödediğimiz vergilerin ne şekilde kullanıldığı hakkında, çoğumuzun yaptığı gibi az bilgi sahibi olmak bizi mutlu kılmaktadır. Mamaafih, söz konusu miktarlar kritik bir çalışmayı gereksiz kılacak kadar büyüktür. Ancak burada beni ilgilendiren nokta daha değişiktir.

Zaman zaman her aile, şehir meclisi, eyalet yasama organı ve millî Kongre, sınırsız bir banka hesabı üzerine bir beyaz çek elde edilebildiği takdirde, çok müsbet şeylerin yapılabileceğini hayal edebilirler. Bu çok cazip bir hayaldir. Ancak, maalesef, elde edilebilecek para ve gerçek kaynaklara göz atmak gerekir. Bu husustaki birçok tercihler güçlükle yapılabilecektir. Bazıları sınırları gelecek, diğerleri ise tam mantıklı bir esas dahilinde karar almaya müsait olmayacaklardır.

Refahtan, bolluktan bahsetmek mümkündür, ancak devlet sektöründe gerekse özel hayatta pek azımız, tercihlerin lüzumsuz olacağı bu çeşit bir bolluğa sahip olabilir. Amerika Birleşik Devletlerinde bile isteklerimiz onları karşılamak için gerekli imkânlarımıza eşit bir şekilde artmaktadır.

*) İfade ettiğim şahsî fikirlerin, bağlı olduğumu teşkilâtların fikirleri olarak anlaşılmasını gerekir.

Talep - arttırıcı kuruluşlar, istekleri tatminden ziyade, bu istekleri doğurdıkları için varolmağa devam etmektedirler. Madison Avenue (Amerika'da reklâmcılık merkezi) Capitol Hill, Beyaz Saray gibi sayılmayacak kadar çok muhtelif yerlerde hayatlarını kazananlar, gerekli parayı temin edebildiğimiz takdirde, satın alabileceğimiz pek çok arzu edilen şeyin mevcut bulunduğunu bize durmadan hatırlatmaktadırlar. Fakat bunların arasında bir tercih yapmamız gerekmektedir. Geniş harcama imkânları (meselâ, şehir içi yolları ve şehir dışı yolları) arasında yapılacak tercih kesin fikir ayrılıklarını ortaya çıkaracaktır. Yapılan mukayese'de oldukça farklı hususlar işin içine giriyorsa — meselâ : milli müdafaa, hastahaneler, ulaşım hizmetleri, veya konut hizmetleri gibi — tercih imkânları daha çok zorlaşır. Hepsisi de arzu edilir olmasına rağmen her birinin temin edeceği faydanın cinsi farklı olmaya mecburdur. Bazı hizmetler — ki, bunlardan en çok masrafı gerektireni millî müdafaa'dır — sadece devlet tarafından temin edilebilirler. Mamaafih, diğerleri kâr gayesi güden şirketler ve yardım cemiyetlerinden teşekkül eden özel sektöre bırakılabilir; veya bunların muhtelif seviyelerde devlet tarafından görülmesi arzu edilebilir. Modern devletlerin harcamalarına konu teşkil eden birçok faaliyetler esasen veya mahiyet itibarıyla devlete ait şeyler değildir.

Devlet Harcamalarına Duyulan İlgî

Bir iktisatçının kamu harcamalarına duyduğu ilgi muhtelif kaynaklardan gelir. Burada temas edebileceğimden çok daha fazla sayıda şekiller alır. Zamanımızda toplam masraflar o kadar fazladır ki, sadece ne yapılacağı, ne kadar ve ne şekilde yapılacağı hakkındaki kararların isabetindeki görünür ufak farklar dahi bir senede milyarlarca dolar farklara sebep olur. *Yapılmayan* işlerin fiyat etiketi, benimsenmeyen programların değeri aynı şekilde büyük olacaktır. Son on yıl içinde, yiyecek maddelerinin fiyatını arttırmak için zıraf programlara harcanmış olan meblâğların, ve insanı aya göndermek için harcanacak doların yarısı ile, özel teşebbüs veya devlet tarafından neler yapılabileceği hayal etmeye değerdir.

Devlet harcamalarının istihdam ve fiyat seviyesi (enflasyon) üzerindeki etkileri burada tartışılmayacaktır. Burada üzerinde duracağım konu, alternatifleri — bilhassa özel harcamaya karşı olarak devlet harcamaları alternatifini — değerlendirmek için kıstas teşkil eden bazı "dağılım mülâhazaları" dır. Harbten beri iktisatçılar bu meseleler hakkında pek çok yazılar yazmışlardır. Makaleler ve kitaplar en soyut teoriden, maliyet

ve faydaların ölçülmesi meselelerini içine alan pratik problemlerin çözümlenmesine çalışan ciddi teşebbüslere kadar uzanırlar. Bazılarının muhtevası, gerçek hayatla ilgili kararlara yol göstermeyecek kadar felsefî gözükmetedir. Ancak, bunların potansiyel faydaları da olabilir.

Birkaç yıl önce kalburüstü iktisatçılardan Profesör Galbraith, *The Affluent Society*, adlı eserinde bizlere, Amerika'da "toplumsal" ihtiyaçlara ehemmiyet verilmediği ve öte yandan özel harcamaların revaç bulunduğu iddiasını sunmuştu. İddianın ve tenkitlerinin karikatürleri, esas liyakatları kadar ilgi görmüştü. Bunun sonuçlarından biri de vuzuha en çok ihtiyacımız olduğu bir yerde bulanıklığın vuku bulması idi. Ekonomiye "özel" kısımdan ayırmak için "devlet" veya kamu terimlerinin kullanılması yanıltıcıdır. Faaliyetleri *insanlar* gerçekleştirir. Her iki halde de hangi kurumlar veya organlar uygundur? Sadece devlet tarafından icra edilen bir fonksiyon düşünülebilir mi? Veya, diğer uçta, devletin katılmadığı bir fonksiyondan bahsedilebilir mi? Her iki aşırı uçtan da verilebilecek misaller pek azdır. Modern insanın iktisadî problemi, kesinlikle birbirinden ayırt edilen iki faaliyet tipi, yani devlet ve özel harcamalar arasında bir tercih yapma meselesi değildir. Tercihler marjlarda yapılmalıdır. Bu gerçek, birçok kararların neden bu kadar güç olarak alındığını açıklamaktadır.

Birleşik Devletlerde bazı hizmetlerin görülmesi kesif bir şekilde devletten beklenmiştir. (meselâ mahallî polis hizmetleri veya ilk öğretim gibi) Bu hizmetler nazarı itibarı alındığında daima mükemmellik beklenir. Bütün bunlardan mutlaka, devlet harcamalarının artmasının arzu edildiği sonucu çıkmaz. Özel sektörde dahi giderilmemiş ihtiyaçların varlığı aynı derecede malûmdur. Gerçekte ikna yolu "çözüme" bir yaklaşım olabilir. Aşağı yukarı her giderilmemiş ihtiyacın, devlet harcamalarının arttırılması ile çözümleneceği zannedilebilir. Ancak masrafa katlanmak diğer meseleleri doğuracaktır. Toplam hasılayı arttıran siyaset sayesinde toplumun daha bol kaynaklara kavuştuğu hal dışında tercihlerimizi tüm olarak devlet ve özel sektör arasında değil, fakat birçok marjlarda (a) daha az veya daha fazla devlet faaliyeti ve (b) daha az veya daha fazla özel faaliyet arasında yaparız. Özel harcamalar kısıtlanırsa devlet harcamaları arttırılabilir veya devlet harcamaları kısıtlanırsa özel sektör daha fazla harcama yapmak imkânını bulur¹. Bu çeşit denge değişikliklerinin herhangi birinin değerlendirilmesi işi, her birinin hususî veçheleri hakkında bilgi sahibi olmayı gerektirmektedir.

1) Millî gelir arttıkça, bütün harcama tipleri muhakkakki kesiksiz bir tarzda artarlar.

Toplumsal İhtiyaçlar : Bağlılık : Toplumsal Faydalar²

Devlet harcamalarının çoğu "toplumsal" ihtiyaçların giderilmesi gâyesine yönelir. Toplumsal ihtiyaç hem muğlak, hem de reel bir kavramdır. Bu kavramı ne zaman tarif etmeye veya açıklamaya çalışsam, sonunda kendim dahi tatmin olmam. İki önemli misâli zikredersek: millî savunma ve emniyet hizmetleri, bizim tipik ferdi ihtiyaçlarımızdan daha farklı olan, toplum veya grup gayelerine hizmet ederler³. Ancak diğer grup menfaatleri de mevcuttur. Millî savunmadan daha dar kapsamlı olan birçok kollektif ihtiyaçlara en iyi şekilde hizmet edebilmek için karar verirken, pratik meseleler ortaya çıkmaktadır. Bu ihtiyaçları gidermekle mükellef organlar bir yandan, *mecburi* topluluklar: millî, eyalet veya mahallî seviyelerde devlet; diğer yönden ise *gönüllü* birliklerdir. Aileler, teşebbüsler, klüpler, kiliseler gibi, bu kurumlar arasında üye kabul etmek veya etmemek hürriyeti (topluluklar teşkil etmek veya mevcut olanlara katılmak gibi) bakımından farklar vardır. Bu farklar devlette olduğu gibi hürriyetin hiç mevcut olmadığı durumdan özel topluluklarda olduğu gibi birleşme hususu bakımından eksiksiz bir hürriyete kadar bir bir dizi üzerinde sıralanırlar.

Burada bir faraziye bana sarîh görünmektedir. Grup ihtiyaçlarına hizmet etmek için cebirden ziyade gönüllü birliklerden faydalanma yoluna gidersek sağlanacak refah daha fazla olacaktır. Bu sonucu veya bilhassa tersini kabul etmek, bir bakıma problemi halledilmiş farzetmek demektir. Cebir, hürriyetin faydalarının kaybını telâfi edecek derecede, yeterli positif değere sahip olabilir mi? En azından bir iktisadî kısıtlama sıhhatlidir. Bazı toplumsal faydalar sadece maliyete serbestçe katılacak fertlere teşmil edilemez. Bunlar Millî Savunma, diplomasî ve kanun ve nizamın sağlanmasından ibaret değildir. Biraz daha ileriye göz atalım.

Bazı fonksiyonların piyasa veya yardımsever cemiyetler tarafından görülmesine mukabil olarak devletin iktisadî faaliyetlerle meşgul olması gerektiği iddiası bir çok faaliyetlerin sonuçlarının, dolaysız olarak işin

2) "Kollektif" terimi tercih edilebilir, ancak komünist toplumlarla ilgili olarak kullanılan "kollektivist" terimi ile karıştırılmamalıdır.

3) Devletin bazı temel fonksiyonları çok az bir harcama ile yerine getirilebilir - - bu meyanda, ağırlık ve ölçü standartlarını tesis etmek, moneter sistemi kontrol etmek, ve akitlerde uyulması gereken kaideleri vazeden kanunları çıkarmak gibi hususları sayabiliriz. Fertlerin uygun bulup bulmayabilecekleri bu çeşit düzenlemeler çok az devlet harcaması gerektirirler.

içine girmiş olanlardan daha da öteye uzandığı fikrine dayanır. Tipik bir piyasa muamelesinde, her iki tarafta kendileri için mümkün olan en iyi menfaati elde etmek isteyeceklerdir. Sonuçların alternatiflerden daha iyi olacağı farz edilebilir⁴. Mamaafih, bazı tesirler, vetirede rol almaması ve menfaatlerinin temsil edilmediği diğer fertleri ve grupları kapsarlar. Havanın, suyun kirlenmesi ve trafik tıkanıklığı gibi misâller gayelerin “toplumsal” mahiyetlerinin, meselâ bir millî savunmadan büyük çapta farklı olduğu örnekler olarak karşımızda dururlar.

İktisatçılar, temel kararlar almırken bu “dışsal”, “üçüncü taraf”, “yayılan”, veya “komşu sonuçların” nazarı itibara alınmasının genel sonuçları müsbet yönde etkileyeceği fikrindedirler. Dışsal tesirlerin varlığı, bunları hesaba katabilmek için mutlaka metod araştırmasını gerektirmektedir. Ve devlet, kuvvet kullanabileceği için, menfaatlerin bu şekilde yaygınlaşmasını icbar edebilir — bazı durumlarda yasaklama, diğerlerinde ise aktif bir şekilde müdahil olmakla —, meselâ, harcama ile.

“Toplum” veya “üçüncü taraf” menfaatlerinin kapsamı nedir? Bizim neslimizde bu yaygınlaşmış mıdır? Dört nokta, bu çeşit bir yaygınlaşmanın olduğuna inandıracak sebepleri ihtiva etmektedir :

I — Millî Savunma ihtiyacı büyük çapta tazyikte bulunmakta ve II. Dünya harbinden daha fazla meblâğların harcanmasını gerektirmektedir. Eğitim, sağlık, araştırma ve vergi ödeme alanlarında her birimizin ferden veya eyalet ve devlet olarak yaptığımız şeylerin müşterek savunma ile hiç değilse biraz ilgisi vardır. Burada, böylelikle, geniş bir toplum menfaati mevcuttur. Bu, devlet harcamalarının rolünün genişlediği anlamına gelir mi? Bu sorunun cevabı, çoğumuz için muhtemelen “evet” olacaktır. Mamaafih, bu takdirde dahi, devlet harcamalarının sadece boyutu değil, aynı zamanda şekliyle de ilgili tartışmalara başlamak isteriz.

2) Nüfusun seyyâliyeti bir çoğumuzu potansiyel komşu durumuna sokmaktadır. Yarının komşusu şu anda uzak bir eyalette tahsil görmekte olabilir. Kendi çocuklarımızla beraber istikbâllerini hazırlayan diğer bazıları, arzu edilen bir çevrede gelecekteki fizikî ve ruhî sağlık ve topluma karşı hareket tarzlarının temellerini atmaktadırlar. (Ancak, daha fazla devlet harcamaları veya daha az vergiler bu çevreleri ıslah etmek için yeterli olacaklar mıdır?) Aynı şekilde, bir bağlılık kaynağı olarak seyyâliyet gerçeği aşikâr olmakla beraber, miktarı belli değildir.

4) Böyle olmadığı takdirde taraflar hareket tarzlarını değiştirebilirler. Taraflardan biri daha iyi bir menfaat sağlamak imkânının varlığını görürse yaptığı bir hatayı artık tekrar etmeyecektir.

3) Birçok iktisatçı, iktisadî büyüme ile bilinçli olarak ilgilenmenin toplum menfaatlerinin kapsamını genişlettiği iddiasını ileri sürerler. Bu iddiayı kabul etmeden önce, devlet harcamalarının artması için ileri sürülen bir iddia olduğunu kaydedelim. Daha fazla devlet harcamasının iktisadî büyüme için yolda kullanılmasını sağlayacak metodları ileri sürmek hususunda bir mesele ortaya çıkmamaktadır. Mamaafih, eksizsiz bir analiz, daha da fazlasını, bilhassa gerekli vergilerin tesirleri hakkında bilgiyi gerektirmektedir. Hattâ, bazı programların faydadan ziyade zarara sebep olup olmayacakları hususunda şüpheler olacaktır. Bu araştırma objektiflik ve analitik kabiliyet gerektirecektir.

4) Şehirleşme artmıştır ve şehirleşme menfaat toplumunun ekseriya dolaysız ve yakın olduğu gerçeğini ortaya koymaktadır.

Üçüncü taraf ilişkilerinin genişlemesinin (dışsallıklar, komşuluk tesirleri) gerçekte devlet harcamalarının kapsamının veya nispi tutarının artmasına haklı bir sebep teşkil ettiği iddiasının ileri sürülmesindeki "yavaşlama" ile ilgili olarak yukarıdakilere eşit sayıda — 4 — sebep sayabiliriz.

1) Vergilerin, ekseriyetle gizli, ve mükellefi aşan ters etkileri vardır. Vergi nispetlerinin yükseltilmesini gerektiren harcama, böylece sosyal maliyetler yükleyecektir. Bu noktada sadece harcamaların dışsal pozitif ekonomilerinin basit bir karşılıklarından, yani, vergi mükellefinin faaliyetlerini kısması demek olan negatif dışsal ekonomilerden bahsetmemekteyim. Vergiler, fiyatlar gibi, kaynakları çekmekten daha fazla zarar verirler. Vergilerin, fiyatlardan farklı derecede de tesirleri vardır. Vergi nispetlerinin düşük olduğu durumlarda, vergilerle fiyatlar arasındaki fark, pek fazla bir hatâ payı olmadan görmemezlikten gelinebilir. Ancak bugünün vergi nisbetleri daha fazla bir dikkati icap ettirmektedir. Bundan dolayı vergilerden kaçmak imkânı olmadığı bir durumda fertler ve ticarî firmalar kendileri için en faydalı olan hareket tarzını seçememektedirler. Mamaafih, vergilerden kaçmak bir ölçüde mümkündür. Ferdî ve kamusal menfaatlerde aykırılık olabilir ve vardır da. Kaynak dağılımı daha az üretken hale gelebilir⁵. Diğer bazı hakikatleri de karşılamaya hazır olmamız gereklidir. Amerikalılar gerçekten arzu edemeyecekleri bazı şeyleri toleransla karşılayabilirler. Yoksul müstehliklerin ödedikleri

5) Bir verginin ödenmesi, bir fiyatın ödenmesinden farklı olarak, karşılıklı değildir (quis pro quo) yani, mükellef vergiyi ödemediği takdirde devlet hizmetinden mahrum olmaz. Buna karşılık, fiyatını ödemediği takdirde piyasada satılan bir mala sahip olamaz. Sonuç olarak vergiden kaçmak için bir müşevvik farkı vardır.

vergiler nispeten daha müreffeh gıda müstahsillerine ödenen sübvansiyonlara gitmemelidir. Yaşayacak fazla senesi kalmamış, tedaviye muhtaç ihtiyarların ödedikleri vergiler, bazılarının aya gitmek sevdaları olmadığı takdirde azaltılabilir. Birçok bölgelerde arazi ve bina vergileri, eski yapı ve mahallelerin yerine yüksek kaliteli inşaatların yapılmasına engel olmaktadır. Kısaca şunu söyleyebilirim ki, vergilerin kötü tesirleri harcamaların dışsal tesirlerine nispetle daha fazla olabilir.

2) Şimdi pratik anlamı olan bir meseleyi ortaya atalım. (a) kamu ve özel harcamaların ve (b) vergilerin yan tesirlerini makul bir şekilde nasıl hesaba katabiliriz? Bu çeşit tesirlerin var olduğunu bilmek bunların ne cinsi, ne de ölçüsü hakkında bir fikir vermeye yetmez. Ne önsezimiz veya sağduyumuz, ya da "genel kültürümüz" dışsal ekonomilerle ilgili olarak nasıl bir hareket tarzı takip edebileceğimizi gerçek bir şekilde gösteremezler. İktisatçıların başka bir vesile ile "boş kutular" tâbir ettikleri şeylerle uğraşıldığı halde, bu açığa vurulmayıp, genel mahiyette yazı yazmak kolaydır. Bu noktada vardığım sonuç "Bir eylemi mazur gösterecek hiç bir şey tam emniyetle bilinemez" olmayıp "bilgiden şüphe etmek lâzımdır" olacaktır.

3) Amerika Birleşik Devletleri gibi geniş ve çeşitlilik arzeden bir memlekette menfaatler de çeşitli ve aynı zamanda müşterekdir. Memleketin tümünü (veya bir eyalet veya şehiri) ilgilendiren bir harcama politikası tipik olmayan birçok vak'aların bazılarında etkili olamama tehlikesiyle karşı karşıyadır. Yasama organlarında ve yönetimde kuvvetle temsil edilmeyen bazı menfaatlere fazla ehemmiyet verilmez.

Kuvvete sahip olan kişiler, bu kuvveti ekseriyetle kendi menfaatlerine uygun bir şekilde kullanırlar, ve bu menfaatler mutlaka kamu menfaatlerine uygun olmaz. Devletin büyüklüğü arttıkça azınlık grupların gerektiği şekilde temsil edilebilme imkânları azalır. Mahallî idareleri ve eyalet idarelerini şimdiki şekilleri ile romantikleştirmeyeyim. Gücsüzlük geniş çaptadır. Mamaafih, diğer taraftan, merkezî devletin meseleleri halletmede kullandığı mantığı, sadece gençler romantikleştirmemektedir. Merkezî devletin büyük, güçlü, ve ölmez olduğundan dolayı — fânî insanlardan daha fazla — âdil, tarafsız, ve mâkul olduğunu düşünmek, bana ilmî ve mantikî bir düşünce tarzı olarak gelmemektedir.

4) Sonuncu bir husus diğerlerini kapsamaktadır. "Genel" olarak ve billhasa hususî durumlarda destek görmeyebilir. Ancak, bir gerçek payı taşımadığı inkâr edilemez. Bağlılığın ve ihtisaslaşmanın artması devletin mâkul bir şekilde müdahalesini zorlaştırmakta ve akla uygun olmayan

müdahale imkânlarını arttırmaktadır. İş bölümünün gitgide hassaslaşması aynı zamanda piyasa kuvvetlerinin birbirlerine uygunluğunu ve bağlılığını yaygın bir hale getirir. Toplum karmaşık hale geldikçe, bazen denildiği gibi, ekonominin daha fazla "sosyal eyleme", "kamu müdahalesine" ihtiyacı olmaktadır. Aksine, uzak ve dolaylı tesirleri olan kuvvet kullanımı arttıkça, insanların veya grupların kaçınılmaz bilgisizliğinin hatalı davranışları doğurduğu hakkında kuvvetli faraziyeler mevcut değil midir? Buna cevap verebilmek için tecrübelerinizi dikkatle incelemeliyiz. Durumlara göre tecrübeler değişiktir. İşlerin nasıl yoluna koyulacağına dair hayallerimiz veya faraziyelerimiz bizlere bu konuda yardımcı olamazlar. Gerçek sonuçlar yargılarımız için daha esaslı bir temel teşkil ederler ve neleri umacağımızı ve pratikte nelere ihtiyaç bulunacağını gösterirler.

Diğer İktisadî Mülâhazalar⁶

Kamu harcamalarının diğer pek çok veçhelerinden sadece birkaçı burada incelenecektir.

1) İktisatçılarda önemli olan bir husus biraz güçle özetlenebilir. İstihsal genişledikçe, birim başına maliyet bazen düşer. Bazı hallerde — bütün toplum için — optimum sonuçlar, hizmetin bedelsiz olarak bir tek müstahsil tarafından görülmesi ile elde edilir; diğer hallerde "en iyi" fiyat, yani marjinal gelirin uzun vadede marjinal maliyete eşit olması herhangi bir özel firmayı iflâsa sürükleyebilir. Her iki durum daha tabii sonuç şu şekilde ortaya çıkmaktadır: İş devlet yapsın. Böylelikle halk parasının karşılığını ticarî kaynaklardan elde ettiğinden daha fazla alacaktır. Devlet harcamaları, harcanan paraya nispetle potansiyel olarak geniş çapta avantajlar da getirir. Bütün bunlar teoridedir.

İktisatçıların, bu nokta üzerinde çok sık durmalarına rağmen, sonuçlarını da aynı şekilde karşılamaya hazırlıklı olmamaktayız. Teorik ihtimaller son derecede cazip görünmektedir. Fakat pratik ihtimaller nedir? Bunlar etkileyici şekilde fazla olabilir. Ancak, iktisatçılar politikacılara, marjinal maliyete eşit fiyat tatbik ettirmek hususunda başarılı olabilmişler midir? Bildiğim kadarı ile olamamışlardır. Teklif edilen bir projeyi iş-

6) Millî gelir hesaplarında, devletin hasılasını değerlemede kullanılan metotlar yargılarımızı yanıltabilir. Devlet sektöründe, hasılanın **input maliyetleri** ile değerlendirilmesi, nelerin maliyetine değdiği veya değmediği, hangi faaliyetlerin genişletilmesi lâzım geldiği hususunda güvenilir bir rehber olamaz.

kin olarak, ilgili zaman süresi için maliyet şartları nedir? Uzun vâde ve kısa vâde arasında gerektiği şekilde bir ayırım yapmakta mıyız? Azalan maliyet şartlarında istihsal edilebilen kamu mallarına, bazen ortalama-dan daha yüksek vergi nispetleri tatbik edilmesini halk neden tolere etmektedir? Bu çeşit sorulara — kaçınılmaz bir şekilde olmamakla beraber — cesaret verici cevaplar verilebilir. Hususî durumlarda ampirik etüdler gereklidir.

2) Devlet, herhangi bir insan hayatından çok daha fazla devamlı olacak bir organdır. Devlet bir ferdin, ailenin, veya firmanın istikbâl hakkında görüşlerinden çok daha rasyonel görüşlere sahip bulunabilir. Böyle bir görüşe sahip olacağı iddiası, bilhassa kalkınmaya ve büyümeye yardımcı olacak projelerin ilgili harcama tartışmalarında ortaya çıkmaktadır. Fakat (devleti tercih ederek) oy kullanan halkın “zaman perspektivi” piyasa yolu ile faaliyette bulunduğundan daha mı mükemmeldir?

Bu soruya verilecek cevabın “evet” olduğuna dair inandırıcı bir kanıt yoktur. Devletin kapital projeleri seçimi ve kaynak dağılımı hakkında bir yargıda bulunmak için faiz hadlerinden faydalanmak, iktisaden rasyonel bir kriterle, tutulan istikâmetin mukayesesi hususunda bir yol gösterici olabilir. Benimsenen hareket tarzlarının objektif olarak etüdü bu hususa ışık tutabilir. Teori basit bir şey değildir.

3) Devlet harcamalarının mahallî veçheleri iktisadî analize gelmeyen meselelerin sonuncusu değildir. Amerika Birleşik Devletlerinde, eyaletler arası (merkezî devlet — eyalet — mahallî idare) malî ilişkiler, birçok kazaî bölgeyi kapsayan (büyük bir baraj veya sulama projeleri gibi) çok gayeli projeler, bazı tip harcamaların (ilmî araştırma) bir veya birkaç belirli bölgelerde temerküzü gibi herkezin bildiği, fakat hâlen çözümlenmemiş problemler mevcuttur. Toplum, devlet harcamalarının gayrı ik-

7) Fakirliğe karşı mücadele teklifleri üzerinde tartışmalar şunu göstermiştir ki, profesyonel iktisatçılar dahi çekişmeli bir politika meselesine karşı takınılacak tavrın gerçeklerden ziyade, teklif ettikleri isimler tarafından tespit edilmesi eğilimindedirler. Hiç kimse fakirliğin devamını arzulamadığından dolayı “fakirliğe karşı” tâbir edilen teklifleri desteklemekten kaçınacak olan var mıdır? Tekliflerde gerçek beyyinelerin mevcut bulunup bulunmadığını burada tartışacak değilim. Ancak bazı meslekdaşlarının takındıkları tavırları tâyin eden temel unsur bu değildi. Yine de birçok program desteklediklerini belirttiler. Bu meslekdaşlardan birine kanun teklifini okuyup okumadığını, hattâ basit lisanda yazılmış bir açıklamasını inceleyip incelemediğini sorduğum zaman, hükümet yetkilileri dışında sadece bir tek iktisatçının bu şekilde hareket ettiğini öğrendim; bu iktisatçı da, programın önemli veçhelerinin iktisadî liyakatleri hakkındaki inançsızlığını paylaşıyordu.

tisadî kriterlerle coğrafi dağılımından birçok yollarla etkilenir. Bu çeşit meselelere olan ilgi gitgide artmaktadır. Rakamların gitgide büyümesine şaşmamak gerekir.

5) Başkanın 1964'te fakirlikle mücadele için yeni harcamalarla ilgili olarak Kongreye getirdiği tekliflerin tartışması (bunlara gerçekten tartışma denilip denilemeyeceği şüphelidir) ilk kez olmamak üzere aklıma şu suali getirdi: "Acaba devlet, bilhassa merkezî devlet, azınlıklara ve bunların bilhassa fakir olanlarına hizmette etkin olabilir mi? Toplumsal meselelerle genel olarak ilgilenen çevrelerde kaç insan kendi şehri, veya eyaletinin yaptığı harcamalarla ilgili olarak üstünkörü bir fikre sahiptir. Karar alma vetiresi, mutlaka büyük miktarların rasyonel bir şekilde kullanıldığı en mükemmelini mutlaka temsil etmez. Ancak, bilinçli bir kamu oyuna sahip olmayı gerçekten umabilir miyiz?"

Toplumlardan öteye göz atarsak, özel programlar hakkında alınan kararların, mükemmel olmaktan uzak bir dünya ölçülerine göre, oldukça akla uygun olup olmadıkları hakkında nasıl bir yargıya varabiliriz? "Herkesin işi hiç kimsenin işi değildir" fikri tam anlamı ile doğru olmamakla beraber, Devlet harcamalarının çok çabuk arttığı — veya bazı fonksiyonların gerektiği gibi görülmediği — fikri ekseriyetle şu soruyu akla getirir: "Hangi faaliyetler azaltılmalı (veya çoğaltılmalıdır?)" Ve pek az iktisatçı — veya diğer sahalardaki eksperler — bu suale emniyetle cevap verebilecek durumdadırlar. Devlet harcamalarının neticelerinin analizi daha fazla sayıdaki eksper ve daha fazla gayreti gerektirmektedir. Mamaafih, Amerika'da bu hususta objektif ciddî bir etüd yapılmış ve işlenmektedir. Terâkki — hızlı veya geniş çapta olmamakla beraber — devamlıdır. — Sonuç olarak ortaya yapıcı bir eylem çıkmıştır. Ancak, hem analizin, hem de eylemin birçok tipte desteğe ihtiyacı vardır. Harcama toplamı büyüdükçe, ve proje tipleri arttıkça, aktüel meseleler daha şaşırtıcı olmaktadır.

Sonuç

Devlet harcamalarının bazı ayrıntıları ufak ve önemsizdir. Fakat diğer birçokları büyük ve son derece de önemlidirler. Verilen kararların nitelikleri, toplumun niteliğini büyük çapta etkilemelidir. Tarihteki en büyük iktisatçılardan Alfred Marshall'ın deyişi ile :

"Devlet insanın sahip olduğu şeylerin en kıymetlisidir; görevlerini en iyi şekilde yapması için ne kadar gayret sarfedilse azdır; bu gayeye erişebilmek için en esaslı şart, zaman ve mekân koşulları altında devletin bir işi başarmak için hususî bazı vasıflara sahip olmadıkça bu işe girişmemesidir."